

МОЎНЫЯ СРОДКІ ПЕРАДАЧЫ НАЦЫЯНАЛЬНАГА І РЭГІЯНАЛЬНАГА КАЛАРЫТУ Ў ПАЭМЕ “ТАРАС НА ПАРНАСЕ”

Н.П. Даўбешка
Віцебск, УА “ВДУ імя П.М. Машэрава”

Мэта – разгледзець функцыянаванне ў паэме “Тарас на Парнасе” моўных адзінак, якія з’яўляюцца сродкамі перадачы нацыянальнага і рэгіянальнага каларыту. Актуальнасць працы абумоўлена яе лінгвакраіназнаўчай скіраванасцю, што адпавядае аднаму з прыярытэтных напрамкаў сучасных лексікалагічных даследаванняў.

Вынікі і іх абмеркаванне. Шматлікія даследаванні, прысвечаныя паэме “Тарас на Парнасе”, пераканаўча даказваюць: гэты твор глыбока нацыянальны. Як адзначае А. Лойка, “такім яго робяць вобраз галоўнага героя Тараса, манера парадзіраваць, у якой выяўляецца народна-сялянская стыхія гумару і сатыры, сама паэтычная мова твора” [3, 141]. Сапраўды, многія моўныя элементы ў паэме падкрэсліваюць яе нацыянальную прыналежнасць, своеасаблівым чынам “пашпартызуюць”.

У паэме выкарыстоўваюцца т. зв. словы-рэаліі – лексічныя адзінкі, што абазначаюць прадметы, паняцці, з’явы, характэрныя для гісторыі, культуры, побыту аднаго народа і адсутныя ў рэчаіснасці іншых народаў ці не характэрныя для яе. Як мастацкія дэталі яны ствараюць той непаўторны фон, на якім разгортваюцца падзеі: *кулеш* ‘густая мучная або крупяная страва з салам’, *крупеня* ‘крупяны суп’, *жур* ‘негусты аўсяны кісель’, *жалейка* ‘беларускі народны музычны інструмент’, *скакуха* ‘беларускі народны танец’, *мяцеліца* ‘народны танец у хуткім тэмпе’, *войт* ‘стараста ў часы прыгону’, *сярмяга* ‘нацыянальнае адзенне беларусаў з грубога нефарбаванага даматканага сужна’ і інш.

Адметнай рысай моўнай тканіны паэмы можна назваць вялікую колькасць фразеалагізмаў. Іх выкарыстанне надае аўтарскаму аповяду і мове герояў жывасць, выразнасць і натуральнасць. Так, сфарміраваць уяўленне пра Тараса як пра надзвычай каларытную асобу дапамагаюць уласна беларускія фразеалагізмы *чуць золак* ‘вельмі рана’, *ліха што* ‘штосьці надзвычайнае’, *чуць не чуць* ‘пасля значных намаганняў’, агульны для беларускай, украінскай і чэшскай моў фразеалагізм *як асіна* ‘вельмі моцна’: *Я палясоўшчык з Пуцявішча, / Чуць золак сёння са двара; Тарасу ліха што здаецца; Вось чуць не чуць такі прабраўся / І лезу проста да гары; Хоць не труслівы я дзяціна, / Але затросся, як асіна.*

Трэба адзначыць, што вялікая колькасць фразеалагічных адзінак у тэксце выкарыстоўваецца ў змененай форме. Так, напрыклад, значэнне фразеалагізма *цямнее (зелянее)* у вачах ‘становіцца дрэнна ад хвалявання, слабасці, страху’ ў паэме перададзена наступным чынам: *Ляцеў, ляцеў – як разануўся, – / Аж стала зелена ўваччу.* /

Звяртае на сябе ўвагу выраз *з першых петухоў*: *Устаў я нешта дужа рана, – / Здаецца, з першых петухоў.* І.Я. Лепешаў у “Этымалагічным слоўніку фразеалагізмаў”, разглядаючы паходжанне агульнага для ўсходнеславянскіх моў фразеалагізма *да першых пеўняў* ‘вельмі позна, да сярэдзіны ночы’, адзначае, што “першапачатковае значэнне выраза – ‘пакуль заспяваюць першыя пеўні’. А спяваюць яны заўсёды ў адзін і той жа час – у поўнач”. [1, 112] У гэтым жа слоўніку прыводзяцца фразеалагізмы *да другіх пеўняў* ‘незадоўга да світання’ і *да трэціх пеўняў* ‘да самага світання’. Наўрад ці Тарас, галоўны герой паэмы, адправіўся “біць цецерукоў” яшчэ да сярэдзіны ночы. Можна меркаваць, што ў паэме рэалізуецца іншае, процілеглае прыведзенаму значэнне – ‘вельмі рана’. У

“Слоўніку рускай мовы” С.І. Ожагава адзначаецца, што *ўстаць да пеўняў* (з *пеўнямі*) – гэта ўстаць вельмі рана, “с зарёй”. [4, 466] Як бачым, у творы выкарыстана своеасаблівая граматычная форма фразеалагізма, назіраецца кантамінацыя двух варыянтаў – з *першымі петухамі* і *да першых петухоў*: прыназоўнік з + назоўнік у родным склоне.

Вельмі цікавым нам падаецца ўжыванне ў паэме выраза *што ёсць пары*: *Праміж людзей і я штурхаўся / І ціснуўся, што ёсць пары*. У беларускай мове адзначаны фразеалагізмы падобнай будовы *што ёсць сілы, што ёсць моцы* ‘з максімальным напружаннем, на ўсю моц’ (*рабіць нешта*), *што ёсць духу* ‘вельмі хутка’ (*бегчы*). На нашу думку, у вышэй прыведзеным радку рэалізуецца якраз першае са згаданых значэнняў, аднак цьмяным падаецца сэнс апошняга кампанента. Што гэта – слова з часавым значэннем (але тады яно ніяк не стасуецца з агульным зместам фразы), нязвыклае ўжыванне назоўніка *пара* (параўн.: *рус. лететь на всех парах*) у форме множнага ліку назоўнага склону (параўн.: *духі з цябе вон*) ці гэты ж назоўнік у форме адзіночнага ліку роднага склону, але са змененым для захавання рытму націскам?

Нацыянальны каларыт паэмы падкрэсліваюць шматлікія мясцовыя словы: *рагавень* ‘*табакерка, зробленая з рога*’, *пастаялка* ‘*салодкае пастаялае малако*’, *піпка* ‘*люлька*’, *рожа* ‘*ружа*’, *цяртуха* ‘*тытунь-самасад*’ і інш. Дыялектызмамі іх можна называць толькі ўмоўна, бо твор напісаны ў той час, калі яшчэ не ішло гаворкі пра падзел нацыянальнай мовы на літаратурную і дыялектную і цвёрдых моўных нормаў проста не існавала.

Вельмі яркую нацыянальную афарбоўку твору надаюць і іншыя элементы. У прыватнасці, аўтар неаднаразова выкарыстоўвае спецыфічна беларускія формы ветлых зваротаў: *Ці знаў хто з вас, браткі, Тараса, / Што палясоўшчыкам служыў?*; – *Ты хто такі? Ты не пісацель?* / – *Не, мой панок!* – сказаў Тарас. Часта сустракаюцца ў тэксце словы з суфіксамі суб’ектыўнай ацэнкі. Сам па сабе факт іх выкарыстання ў мастацкім творы зусім звычайны; своеасаблівасць праяўляецца ў праекцыі на рускую мову, для якой згаданыя суфіксы або не характэрны, або характэрны, але не могуць далучацца да адпаведных асноў: *Нясе вялікі мех пан гэты, / Паўным-паўнюсенька набіт; А ты адкулечка, прыяцель?*

Яркае гутарковае адценне надаюць сказам асобныя выклічнікі і часціцы: *А-ай! Авохці мне! Авой-я!*; *Ці ж лёгка столькіх накарміць?!* / *Во, з усяго сабралісь неба!*; *А во і Марс у новых ботах*. Выклічнік *дадушы*, зафіксаваны яшчэ ў “Слоўніку беларускай мовы” І. Насовіча, і сёння шырока бытуе ў гаворках паўночнай Беларусі: *А не, дык дадушы, ў газеце / Я вас аблаю на ўвесь свет*.

Шматлікімі з’яўляюцца прыклады выкарыстання ў паэме граматычных формаў, характэрных для гаворак Віцебшчыны: *Хахол ён Марсу добра мнець*; *Злажыўся стрэльбай – кляпсь! – не паліць, / Крамзель з другога! – не пякець!*; *Крупені ўволю я паеўшы, / Усіх падзякаваў багоў; Мне дужа захацелась есці*.

Адметнасць беларускага слова становіцца асабліва відавочнай пры параўнанні тэксту паэмы з перакладам на рускую мову, выкананым М. Лазінскім. Так, аўтар перакладнага тэксту ўжывае вялікую колькасць беларусізмаў (*полесовицик, девчина, горелка, хлопчик, дюже, хата, пригоженький, намалевать* і інш.) – верагодна, імкнучыся перадаць дух беларускасці, народнасці, таму што ўсе названыя вышэй адзінкі маюць дакладныя эквіваленты ў рускай мове. Аднак, на нашу думку, у некаторых выпадках перакладчык не вельмі ўдала карыстаецца словам. Напрыклад, у апісанні Венеры ёсць радок: *Як жар, гарыць яе спадніца*. У перакладзе чытаем: *Как жар, пылает исподница*. У рускай мове прыметнік *исподний* мае значэнне ‘*нижний, находящийся под чем-нибудь*

другим'. Недарэчнасць: элемент жаночага адзення “трансфармаваўся” ў бялізну. Не вельмі зразумелымі падаюцца і наступныя радкі: *Геба ... каравай пудовый хлеба прынесьці – бряк серед стала!* Цяжка ўявіць як бохан такой вагі, так і “праворну” дзеўку Гебу, якая яго падае (*бряк!*). Увогуле, месцамі пераклад паэмы чытаецца як зусім іншы твор – прыгладжаны і пазбаўлены натуральнай грубаватасці: *“на лавочке тачаюць швецы богиням баішмачкі”, “дыржавый чинят неводок”, “лакомые яства”...*

Заклучэнне. Разгледжаныя прыклады паказваюць, што паэма К. Вераніцына мае выразны нацыянальны і рэгіянальны каларыт, які праяўляецца не толькі на вобразна-сюжэтным, але і на моўным узроўні.

Спіс літаратуры

1. Лепешаў, І.Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І.Я. Лепешаў. – Мн, 2004.
2. Лойка, А.А. Гісторыя беларускай літаратуры. Дакастрычніцкі перыяд. У 2 ч. Ч. 1./ А.А. Лойка. – Мн., 1989.
3. Ожегов, С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М., 1953.

ИМЕНОВАНИЯ МОЛОЧНЫХ ПРОДУКТОВ В ОНОМАСТИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ БЕЛАРУСИ

*А.Н. Деревяго
Витебск, УО «ВГУ им. П.М. Машерова»*

Постоянное развитие общества предполагает появление новых денотатов, требующих собственных именовании. В результате чего постоянно обновляется и расширяется ономастическое пространство, и собственные имена получают новые объекты номинации – виды товаров, магазины, банки, учреждения и т.д. Эти имена являются средством рекламы и, благодаря многократному повторению в рекламных текстах, стремительно становятся общеупотребительными словами.

Из всех типов товарных знаков словесные товарные знаки являются наиболее популярными. Это связано с тем, что они обладают наибольшей различительной способностью за счет одновременного действия семантической и фонетической составляющих. Эти оценки подтверждает и российский опыт: новая торговая марка – это зачастую новое название товара или фирмы [1].

Цель данного исследования – выявление особенностей русскоязычных словесных товарных знаков молочных продуктов с учетом основ теории номинации. **Материал исследования** – словесные товарные знаки (коммерческие наименования товаров) молочных продуктов, производимых на территории Беларуси, собранные посредством сплошной выборки на официальных сайтах производителей www.by.kompass.com, www.local.by, а также на отраслевом Интернет-портале для профессионалов рынка продуктов питания www.yarmarka.net. Ведущим **методом исследования** является описательный как триединство приемов наблюдения, анализа и систематизации результатов.

Именовании молока и молочных продуктов занимают определенное место в структуре языковой картины мира: молоко и его производные не менее важны для обеспечения нормальной жизнедеятельности человека, чем, например, хлеб или вода [2]. Традиции потребления молока у славянских народов уходят корнями в глубину веков, когда молоко было не просто пищей, а неким сакральным продук-